

*Polonina
Vítr má vlčí lebku vyje
vysoko v mracích
Třesou se poddané mu
metlice polonin
Co tady pohledává
lovec plavovlasý“
Jerzy Harasymowicz:
z básně Spánek
poloniny*

VLČÍ cesta

Noc zeslábla, obzor na východě zesvětlal, až posléze zrůžověl. Listopadový mrazík ozdobil čepele travin na horském hřebeni jemňoučkou krajkou jinovatky, ale ve spacáku bylo příjemně teploučko.

Pak první sluneční paprsek pronikl jako šíp nad zvlněnou čáru obzoru a pozlatil daleké vlnobití Bukovských vrchů i samotný Stužický prales. Na Kremenci (1221 m n. m.), tedy na nejvýhodnějším cípu Slovenska, nadešel nový den. O celou půlhodinu dříve než v Bratislavě, neboť každíčký nový slovenský den se rodí právě zde na hraničním vrcholu Kremence, na průsečíku hranic Polska, Ukrajiny a Slovenska. Vylézt ze spacího pytle do mrazivého jitra si žádalo pořádnou dávku sebezapření. Sotva jsem však opustil svoje poctivě vyhřáté hnízdečko, malamuti Fram s Mishou se rozvinuli ze svých klubíček a vítali nejen

mne, ale i zbrusu nové svítání. Nad koruny bukového pralesa vyplul krkavec a pozdravil krajinu drsným pokřikem. Na podzim L. P. 2005 nelze zapomenout...

POLONINY

Magické slovo - polonina - jsem znal odmalička. Tāta je rád užíval, když vzpomínal na prázdniny, které kdysi prožil na východním cípu Slovenska. Pravý význam toho slova mi však nevysvětlil ani on, neboť ho neznal. „Polonina je prostě polonina, to se musí vidět,“ byla jeho jediná, leč nejasná odpověď. Teprve mnohem později jsem se dozvěděl, že polonina je označením pro planou hor-

skou louku. Fakta hovoří strohým a stručným jazykem: Národní park Poloniny byl vyhlášen 1. října 1997 a chrání oblast Bukovských vrchů. Rozloha národního parku činí 29 805 hektarů a rozloha ochranného pásma je 10 975 hektarů. Popisovaná oblast je součástí Chráněné krajinné oblasti (CHKO) Východní Karpaty (byla vyhlášena 1977). Přírodně a krajinářsky nejhodnotnější část CHKO byla od února 1993 základem biosférické rezervace Východní Karpaty, kterou UNESCO zřídilo k plnění programu - člověk a biosféra - (MaB) na rozloze 40 601 hektarů. Společně s přílehlými biosférickými rezervacemi v Polsku (Běščadský národní park) a na Ukrajině (Užanský národní park) tvoří mezinárodní biosférickou rezervaci Východní Karpaty o rozloze 165 000 hektarů.

Nízké Beskydy a Bukovské vrchy (Poloninské Karpaty) jsou pochopitelně jednou ze součástí mohutného karpatského oblouku. Karpaty se táhnou od Děvínské brány (nejzápadnějším výběžkem je Hundsheimské pohoří v Rakousku) až po Železná vrata v Rumunsku. Karpaty se tedy nacházejí na území Rakouska, České republiky, Slovenska, Polska, Ukrajiny, Maďarska a Rumunsku. (Za typicky „kar-

patské země“ se však obecně považují Slovensko a Rumunsko.) Délka karpatského oblouku je 1300 km, šířka pohorí kolísá od 100 do 350 km.

Bukovské vrchy vskutku dělají svému jménu čest: lesy pralesního charakteru tvoří především porosty statných buků. Ostatně flóra je zde velmi bohatá - vědci zjistili výskyt 1000 druhů vyšších rostlin (z tohoto počtu je 14 karpatských endemitů). Avšak východokarpatská fauna si flórou určitě v ničem nezádá - zoologové zde zaznamenali 1500 bezobratlých (z tohoto počtu například 504 druhů motýlů a 572 druhů brouků), 292 druhů obratlovců (např. 8 druhů obojživelníků, 5 druhů plazů, 145 druhů ptáků a 23 druhů savců). Prastarý název Bukovských vrchů zněl Vlčí hory (jak mi v dopise prozradil ing. Marián Gič, který je pověřen vedením Správy národního parku Poloniny). A dlužno říci, že i starému jménu dělají Bukovské vrchy čest. Pralesní oblast „na konci evropského mikrosvěta“ nikdy neztratila své velké šelmy: svůj domov zde trvale mají medvědi, rysové, divoké kočky i vlci. „Po roce 1914 se vlci postupně ztraceli jako stálý člen fauny i z území Slovenska,“ řekl mi zoolog Národního parku Poloniny Štefan Pčola. „K likvidaci vlků přispělo kromě odchytu do želez a jejich lovu i používání strychninu. Tomuto náporu odolal jen malý zbytek populace v severovýchodním koutu Slovenska, ve Východních Karpatech. Zde má svůj kořen - od zavedení částečné ochrany vlka z roku 1975 - i současná slovenská vlčí populace.“ Od roku 2004 žije trvale v Bukovských vrších i osmičlenné stádečko zubrů evropských (v minulosti sem pouze ojediněle migrovali jednotliví zubři z Polska).

Na osídlení Bukovských vrchů měla velký vliv valašská kolonizace v průběhu 14. až 17. století. Osmnácté století se zde vyznačovalo výstavbou dřevěných (pozdně barokních) kostelíků (nejkrásnější můžeme nalézt v Uličském Krivém, v Ruském Potoku a v Topolí). Po zlikvidování sedmi obcí, které byly zatopeny vodní nádrží Starina, jež byla vybudována v roce 1988, existuje na území biosférické rezervace deset obcí s celkovým počtem 3800 obyvatel (převážně rusínsko-ukrajinské národnosti). Rajskou hudbou pro uši milovníků osamělých toulek, jakožto i pro vlky, je fakt, že Východní Karpaty jsou nejméně zalidněným slovenským regionem: na jeden kilometr čtvereční zde připadá pouhých patnáct obyvatel.

SETKÁNÍ VE SNINĚ

„Slovensko, tu nádbernou zemi, jsem cítil až v kostech.“

Miloslav Nevrlý: *Cestovní zpráva čarodějova učně*

Je třeba si uvědomit, že sotva překročíme hranice se Slovenskem, ocitáme se ve „vlčí zemi“. Podle střizlivého odhadu žije v současné době na Slovensku přibližně 300 těchto největších psovitých šelem. Lásku ke Slovensku a jeho horám jsem podědil po svém otci. Slovenská divočina mě uhranula už jako malého kluka a její kouzlo léty neslábne. Mnohokrát jsem již přemýšlel, jakými „čáry“ se česká krajina liší od té slovenské. Dokonale to dokázal pojmenovat Václav Cílek ve své knize *Krajiny vnitřní a vnější*: „Český pohled na Slovensko má často podobné romantiko-folklorně-starozitnické rysy touhy po krajině, kde ještě žije něco, co jsme v Čechách díky pokroku a migraci lidí do měst již ztratili. Znam některá tajemství slovenských krajů a vím, že na Silici ve Slovenském krasu se dodnes zpívá tajná píseň vesnice, kterou jiní nesmějí znát. Hovořím s lidmi, kteří mi teprve po mnohaleté známosti povídají o bačovské magii a čarování pro získání milého. A hada s korunkou viděl v Ponik ještě Štefan Žáry. Jako velké tajemství mi v lese nad Dobšinou vyprávěl o tančícím kostěti. Někdy se mne v současných postmoderních slovenských horách a dědinách dotkne něco z Indie. Tyto vlivy se velmi těžko prokazují. Mnozí z mých známých byli cestou do Indie proměněni, aniž by byli schopni říct, v čem jejich proměna spočívá. Je to snad nějaké těžko

postižitelné rozšíření a prohloubení duše, osobní růst, který nese neviditelné a hluboké plody.“

V patnáctitisícovém východoslovenském městě Snina, ve kterém sídlí i vedení Národního parku Poloniny, jsme měli to štěstí setkat se s charismatickým bělovousým Štefanem Pčolou, zoologem parku, který podrobně studuje i život velkých šelem. Nad kalíšky pálenky nám Štefan Pčola potvrdil, že vlčí populace je na nejzazším cípu východního Slovenska stabilní. Na Slovensku se (kromě oblasti Kysuc, odkud vlci přecházejí na Moravu, a jsou proto hájeni celoročně) vlci loví od 1. listopadu do 15. ledna (zatímco rys ostrovid a kočka divoká jsou hájeni celoročně). Ing. Juraj Lukáč (z Lesoochranského zoskupenia VLK se sídlem v Tulčíku u Prešova) již mnohokrát vyslovil varování, že by vlci měli být hájeni celoročně, neboť v období lovu může být vlčí populace vážně ohrožena. Štefan Pčola Lukáčův názor mírní a opravuje: „Chápu to jako žabomyší válku mezi ochránáři a myslivci. Střelit vlka je problém. Šelmu chrání její nedůvěřivost, ostražitost a skrytý způsob života. Je však nutno přiznat, že pokud lovec dostane vlka na mušku, zmáčkne spoušť v listopadu stejně jako v červnu - hájení nehájení. Taková je skutečnost. Nemyslím však, že by lov mohl vlka na Slovensku ohrozit - vlka dokáže ulovit jen „pan myslivec“. Úspěšný lov vyžaduje nejen zkušenost, dokonalou znalost terénu i zvyklostí vlčí smečky, ale i neuvěřitelnou, často nepravděpodobnou, dávku loveckého štěstí.“

Po dotazu na početnost vlků v Bukovských vrších se Štefan Pčola zamyslel. „Na to nelze odpovědět jednoznačně, při výzkumu vlků nemáme zatím možnost využívat vymožeností telemetrie. Početní stavy vlků se s ročními dobami mění - jiné jsou na podzim a jiné na jaře. V podstatě mohu říci, že na výměře 40 tisíc hektarů žijí dvě vlčí smečky. Teritoria vlčích smeček jsou u nás větší než v sousedních polských Běščadech. Těžko s jistotou tvrdit proč, ale patrně to souvisí s potravní nabídkou a potenciální kořisti. Na základě terénního pozorování je tedy možno tvrdit, že na území Národního parku Poloniny žije průměrně nejméně dvanáct vlků. Pokud uvažujeme o tomto problému v kontextu Východních Karpat na území Slovenska, dojdeme k počtu nejméně třiceti exemplářů vlka.“ Bělovousý „vlkolog“ zalovil v kapse a vytáhl ohmataný notes. „Samozřejmě evidujeme nejpčetnější pozorované vlčí smečky,“ dodal na vysvětlenou. „Za ta léta jsme nashro-

Setkání ve Snině: zoolog Štefan Pčola (vpravo) s autorem seriálu

Haibun Vlčích hor (1) Díl 14.

máždili 668 výskytových údajů na sledovaném území o rozloze 100 tisíc hektarů. Smečky byly pozorovány 251krát (2členné - 70krát, 3 - 58krát, 4 - 43krát, 5 - 25krát, 6 - 17krát, 7 - 16krát, 8 - 13krát, 9 - 1krát, 10 - 5krát, 12 - 1krát a 15členné 2krát). Nejpočetnější vlčí smečky byly pozorovány 1. 4. 1981 v Palote - 15 exemplářů, 5. 1. 1987 v Hostovicích - 15 exemplářů, 18. 12. 1987 v Ruském Potoku - 12 exemplářů, 18. 2. 1982 v Nové Sedlici - 10 exemplářů, 2. 12. 1982 v Palote - 10 exemplářů, 13. 1. 1984 v Hostovicích - 10 exemplářů, 15. 1. 1985 ve Zboji - 10 exemplářů, 15. 10. 1985 v Kalnej Roztoke - 10 exemplářů a v roce 1989 v Nové Sedlici - 9 exemplářů.“

Za dlouhá léta pozorování (1976 - 1996) v divočině polonin objevil Štefan Pčola jedenáct vlčích brlohů. „Deset brlohů jsme objevili v květnu, jeden v červnu. Byly nalezeny v nadmořské výšce od 550 do 950 m n. m. V šesti případech byly brlohy umístěny mezi kořeny vývratů (5krát to byl vyvrácený buk, 1krát jedle), ve čtyřech případech obsadili vlci brlohy jiných zvířat (3krát jezevec, 1krát liška) a v jednom případě byl brloh umístěn mezi skalami. Sklon svahu byl ve 30 procentech případů jihovýchodní, ve 30 procentech jihozápadní, ve 20 procentech jižní a v 10 procentech severní. Všechny brlohy byly situovány na konci dolin a v blízkosti zdroje vody. Ve většině případů byly brlohy umístěny v mladé, husté bučině, ve dvou případech v kombinaci s břízou a v jednom případě v mladé bučině s příměsí lísek. Bylo patrné, že vlci si vybírali pro svůj brloh tichá a odlehlá místa. V jednom brlohu bylo objeveno jedno mládě, ve dvou tři vlčata, v dalším čtyři a v dalších dvou pět vlčat. Vlčice byly pozorovány jedenkrát se dvěma, pětkrát se třemi, pětkrát se čtyřmi a dvakrát s pěti

mláďaty ve věku do sedmi měsíců. V jednom případě vybrali lidé z brlohu s pěti mláďaty tři vlčata (dva samečky a jednu samičku); později - po zásahu Státní ochrany přírody - byla mláďata umístěna v zoologické zahradě.“

Když Štefan Pčola uhasil naši největší žízňovou „vlčí zvědavost“, zajímal se, kde své objevování Bukovských vrchů chceme zahájit. „Nová Sedlica, Kremenec, Rabia skala,“ vyhrkl jsem okamžitě jmenuje tajemná magická místa. „Nádherná krajina,“ pokýval hlavou pan Pčola. „Stop po vlčích se tam však teď asi nedočkáte. Za těmi musíte k Ruskému Potoku a k Ručině.“ A hned začal upřesňovat... Stránka notýsku se mi plnila exotickými jmény: Príslopec, Vyšná Brackaňa, Veľký Bukovec, Košiarna dolinka, Kutlík, Čierťaž, Minčol...

KONEC SVĚTA

Na Novou Sedlicu a na kraj, který se roz-

kládá za ní, jsem se těšil jak malý capart na Ježíška. O obyvatelích této zapomenuté poslední slovenské osady, utopené v bukových pralesích, se traduje, že se o existenci druhé světové války dozvěděli až hluboko po roce 1940.

Projeli jsme kolem znaku Nové Sedlice, na němž kluše pod dvěma zelenými vrchy vlk, a ocitli se ve vsi, která konec světa nepřipomínala. Úpravné domy, stylový penzion, dobře zásobený obchod... To Miloslav Nevrlý narazil ještě v padesátých letech 20. století na něco docela jiného (viz ukázka z jeho knihy Větrné toulání): „Stojíme na návsi Nové Sedlice. Byli jsme u cíle... V měsíční záři tonula temná ves. Stupňovitý dřevěný kostel s dvojítm křížem a velkou bání. Ploty z vrbových prutů. Hlínou omazané dřevěné domy bez dveří a komínů, se slaměnými střechami. Kdesi hučel potok a cizokrajně voněly pobřežní rostliny.“ Dnes zbývá v Nové Sedlici jen jediná došková chalupa - jako vzpomínka starých časů. Avšak proti proudu Zbojského potoka začíná hned za dědinou jiný, starý - vlčí svět, vedoucí do nitra bukových pralesů.

*Blankytné nebe se žehná
dvěma krkavci*

Leželi jsme na hraničním hřebeni v zažloutlé trávě, popálené nočním mrazem, a sledovali vzdušný balet párku krkavců, tančících ve vzdušných vírech. Ač v noci zmrzla voda psům v miskách na kost, teď o polednách vystoupil sloupec teploměru na 20° Celsia. Za námi se vlnila polská Halič s divokými Běščady, nalevo ubíhaly vlny Zakarpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi), pod námi se otevíraly obzory východního Slovenska a napravo se klikatila hřebenová stezka Bukovských hor. Krkavci si na hranice nehráli. Už jsme poznali hraniční vrchol Kremence a napili se chladné vody ze studánky pod jeho vrcholem.

*Studánku dej mi blízko u lesa
A nehlubokou řekou na dlaň vody
A do ní žabku která vodu čistí
Na podzim povybírám napadané listí
V zimě se budu starat aby nezamrzla
A v srpnu zavedu tam lidi žíznivé
A to je všechno Snad je v moci tvé
Udělat pro mne malý důlek vody
Ve kterém by se odrážela nebesa
(Jan Skácel: Modlitba)*

Poznali jsme i prales Stuzické řeky s nekonečnými bukovými hvozdy, bystřinami a s vlhkými úkryty mloků, čilých za nezvykle teplého podzimu i v listopadu. Bukové lesy mají neopakovatelné kouzlo: mohutné, prastaré stromy v podhůří, na úpatí a v dolinách, nadmořskou výškou ztrácejí na své mohutnosti. Pod hřebeny

a na nich se pak mění v zástupy pokroucených černokněžníků a ježibab, v rejdiště shrbených stařen a starců, ve výtvarné studio přírodních bonsají. Lékař, horolezec a spisovatel Jaromír Wolf ve své knížce Malování podzimu o kouzlu bukových lesů napsal: „Zvláštností bukového lesa je jeho celoroční krása a dokonce krása celodenní, a jestliže svítí měsíc a hvězdy alespoň tak, že jejich světlo stéká v tenkých pramínkách po stříbřité a modré kůře buků, tak bukový les je krásný i v noci. To je i za noci, kdy měsíc nevychází a svítí jenom vzdálené světy, lze tedy říci, že krása bukového lesa je třistašedesátipětidenní, jestliže rok není přestupný, a dvacetičtyřhodinová, co se týče astronomického dne.“

Když jsme stoupali údolím Zbojského potoka do rezervace Rabia skala, objevili jsme magické místo: Lúku medovej baby. Medová baba je nezapomenutelným pojmem a inspirací mnoha pověstí. O „medovej babe“ se vyprávělo, že měla tři sta let a že měla ohledně medu uzavřenou smlouvu s medvědy. Osobně se s ní dokonce setkal v padesátých letech minulého století ekolog a spisovatel Miloslav Nevrlý. („Vlhké údolí nás zavedlo na sluncem zalitou paseku. Z dřevěné chatrče vyšla stařena, cosi vřeštěla. Medová baba, trhl sebou Kuba. Nerozuměli jsme jí ani slovo. Byla to samota všech samot, široko daleko nikdo jiný nežil. Baba byla tlustá, dobrotivá, mrkala na nás, ručkou kynula, zvala nás do chatrče. Hadrář šel, já s Kubou jsme počkali venku. Pak se Hadrář vrátil s pláští medu: „Medová baba dává každému med.“ A dala. Brzy nám po obličejích tekla med: medová baba měla na pasece ukrutně úlů. Najedli jsme se a šli dál, chýši pohádkové baby brzy pohltil bukový les.“ Miloslav Nevrlý: Větrné toulání) Skutečnost o legendární stařeně však je prozaičtější, i když stejně neuvěřitelná: Žofie Maťašovská - jednoduchá a skromná žena, se sem - do srdce Bukovských vrchů - přestěhovala z Polska v roce 1928 se svým mužem. Manžel pracoval v lese a Žofie se svými dvěma dcerami se téměř pětadvacet let usilovně věnovala včelaření - starala se asi o osm desítek včelích úlů. Pověst o úspěšné včelařce a jejím kvalitním medu se rychle šířila ze zapadlého koutu do daleké civilizace. Jejimi největšími odběrateli byly až vzdálené čokoládovny v Kolíně. Na památku Žofie Maťašovské stojí dnes na louce dřevěná plastika vytvořená v roce 2002 sochařem Markem Žitňanem a funkční srubový včelín, který zde na paměť legendární včelařky postavili místní lesníci v roce 1997. Informační tabule

Malamut větrí vlky

praví: „Život pracovitě ženy vryl tomuto místu hlubokou pečeť.“ Ona pečeť byla v době naší návštěvy bohužel necitlivě porušena lesní těžbou. Všude kolem byly navršeny kmeny impozantních buků a tráva rozryta koly těžké lesní techniky. Když jsem se později pídil po vysvětlení u pracovníků Národního parku Poloniny, dostalo se mi - po dlouhém a rozpačitém mlčení - vyhýbavé a neradostné odpovědi: na Slovensku se těží dřevo i v národních parcích. Sladit zájmy parku a lesního hospodaření se prý prozatím příliš nedaří. (Jako u nás doma...)

O prastarém bukovém pralese jsem přemýšlel, když jsem mezi sloupy lesní katedrály, zdobené obřimi choroši a padajícím listím, stoupali na Rabiú skálu. Naše šustivé kroky plašily impozantní karpatské jeleny, kteří se zotavovali po bujně říji. Profesor Julius Komárek ještě před druhou světovou válkou napsal: „Ochranářství se bude v karpatské oblas-

ti uplatňovat nejlépe, když budeme toto území považovat za jedinou velkou a poslední rezervaci divokých zvířat, která dosud žijí přirozeným způsobem. Každé přespřílišné zasahování člověka do struktury zvířeny, neživé přírody i rostlinstva by vedlo k porušení této nádherné oblasti. Obávám se však, že těmto zásahům nebude možno zabránit.“

Poznali jsme kus úchvatné krajiny, avšak nenarazili jsme ani na jedinou vlčí stopu... Nastal čas uposlechnout rady zoologa Štefana Pčoly, zmínit teritorium a vyrazit na vlčí stezky...

Poděkování: Děkujeme Správě Národního parku Poloniny, Michalu Navrátilovi a stavební firmě Rigi a Františku „Cafinu“ Cafourkovi a firmě Gemma Sport za podporu naší vlčí výpravy.

P. S. „Haibun“ je japonský termín pro prózu kombinovanou s verši.

Jaroslav Monte Kvasnica